

Štruktúrne a globalizačné trendy v agrárnom manažmente s aspektov trvalo udržateľného ekonomického rozvoja poľnohospodárstva na Slovensku

Jozef Hudák

Annotation

Present structural and globalization trends in agrarian management in the Slovak republic tends to the creation of corditions for access into the European Union in connection with permanent keeping development of agricultural country.

From the viewpoint of these information the paper analyses the trends in the development of organization and legal forms of entrepreneurship on the land respecting crop production and animal production as well as ecological country development and restruction of agricultural production in the tendencies of agrarian management in the EU countries.

Anotácia

Súčasnú, štruktúrne a globalizačné trendy v agrárnom manažmente v Slovenskej republike smerujú k vytvoreniu podmienok pre vstup do Európskej únie, čo je v kontexte a snahou o trvalo udržateľný rozvoj poľnohospodárskej krajiny.

V súvislosti s uvedeným príspevok predikuje trendy vo vývoji organizačno-právnych foriem podnikania na pôde v smerovaní na účinnosť poľnohospodárskej pôdy v rastlinnej a živočíšnej výrobe, z hľadiska ekologického rozvoja krajiny a reštrukturalizácie poľnohospodárskej výroby v tendenciách agrárneho manažmentu v krajinách EÚ.

Key words

globalization, efficiency, costs, trends, agrarian management, etrepreneurial structures, integration

Kľúčové slová

globalizácia, efektívnosť, nákladovosť, trendy, agrárny manažment, podnikateľská štruktúra, integrácia

Úvod

Prebiehajúci reformný proces v agromanažmente je súčasťou integračných snáh a globalizačných tendencií, kde z prvoradých záujmov Slovenska je pripraviť rezort poľnohospodárstva v priebehu nasledujúcich rokov tak, aby jednotlivé odvetvia boli schopné obstáť v náročnom konkurenčnom prostredí po vstupe do Európskej únie (EÚ). Medzi rozhodujúce atribúty smerovania patrí: vytvorenie a založenie vhodných inštitúcií štátnej

správy, legislatívy a intenzívnej prípravy podnikového manažmentu na vstup výrobcov potravín na spoločný európsky trh.

Poľnohospodárstvo v zmysle kodanských kritérií predstavuje jednu z najzložitejších oblastí a to jednak vzhľadom na rizikovú oblasť, ktorou výroba potravín je, a jednak vzhľadom na rozsah a zložitosť systému realizácie spoločnej poľnohospodárskej politiky, ktorý po vstupe do EÚ musí krajina bez výnimiek akceptovať.

Preto závažnou úlohou bude udržať produkčnú a hodnotovú úroveň agropotravinárskej výroby v rovnovážnom stave pri dosiahnutí vyššej konkurencieschopnosti produkovaných potravín na budúcom integrovanom a globalizačnom trhu potravín.

Cieľ a metodika

Cieľom príspevku je analýza organizačno-právnych foriem podnikania v poľnohospodárstve, určiť smery prispôsobovania sa európskym agrárnym štruktúram podnikania na pôde a predikovať trendy umožňujúce trvalo udržateľného rozvoja poľnohospodárstva.

Realizácia predznačeného cieľa si vyžiadala prieskum za obdobie rokov 1998-2000, orientovaný na faktory podnikateľskej činnosti v rámci rozdielnych organizačno-právnych foriem podnikania na pôde.

Pri získavaní podkladových údajov sme vychádzali so sekundárnych informačných zdrojov viacerých databáz MP SR, VÚEPP Bratislava a z internetových stránok, z vlastných sledovaní a z koncepcie rozvoja agropotravinárstva do roku 2005.

V príspevku sme predikovali strategické trendy, z aspektov postavenia a účinnosti podnikového agrárneho manažmentu v procese trvalo udržateľného rozvoja slovenského poľnohospodárstva.

Pri analýze a formovaní teoreticko-praktických východísk boli použité základné ekonomické vzťahy a numerické výpočty.

Výsledky

1. Analýza organizačno-právnych foriem podnikania

Organizačné zmeny, ktoré nastali v slovenskom agrosektore sú veľmi rozmanité a dynamické. V priebehu transformácie a privatizácie sa zmenili vlastnícke vzťahy, veľkostné skupiny podnikateľských subjektov s výrazne novými organizačno-legislatívnymi formami podnikania.

Charakteristickým znakom uvedených zmien je systémovo-cielená reštrukturalizácia a transformácia ekonomicko-právnych foriem podnikania v podnikovom manažmente v nadväznosti na zmeny realizované v makroekonomickom prostredí.

Spríevodnými atribútmi formujúcej sa podnikateľskej štruktúry je postupujúca redukcia podielu poľnohospodárskych družstiev (50,24 %) na obhospodarovanej poľnohospodárskej pôde, zvyšovanie podielu obchodných spoločností (26,82 %), relatívne stabilizované sú počty samostatne hospodáriacich roľníkov (SHR), ktorých počet činí 21263 a podiel na výmere poľnohospodárskej pôdy nepresahuje 10 % (9,02 %). Odhaduje sa, že z celkového počtu SHR tvoria cca 13 tis. tzv. kovorolníci, ktorí zabezpečujú poľnohospodársku výrobu popri hlavnom zamestnaní.

V poľnohospodárskych službách pôsobí 1138 subjektov, z toho 808 právnických osôb a to 168 v biologických službách, 610 v technických a obchodných službách a 30 v ostatných službách.

Vývoj počtu právnických osôb v potravinárskom priemysle sa vyznačuje značnými medziročnými výkyvmi. Tabuľka 1

Počet a veľkostná štruktúra podnikov v PPOK

Tabuľka 1

Právna forma	Poľnohospodárstvo				Poľnoh. služby v ks	Potravin. priemysel v ks	Spolu ks
	Počet v ks	Počet podnik. hosp. na pôde v ks	Priemer. výmera v ha	Podiel na výmere p.p. v SR v %			
Štátne podniky	2	2	3071	0,25	12	-	14
Družstvá	801	799	1537	50,24	19	3	823
Obchodné spoločn.	623	583	1125	26,82	777	418	1818
Z toho:							
-v.o.spol.	4	4	203	0,03	16	6	26
-s.r.o.	517	495	998	20,21	600	271	1388
-a.s.	102	84	1914	6,58	161	141	404
Fyzické osoby	21263 (SHR)	21263	10,4	9,02	244	3009	24516
Z toho SHR nad 1000 ha	-	384	271,2	4,26	-	-	-
Ostatné príspev.rozp. a iné organiz.	70	-	-	13,67	86	29	185
Celkom	22759	-	-	100 %	1138	3459	27356

Prameň: Zelená správa za rok 1999 /3/

V porovnaní s rokom 1998 sa znížilo zastúpenie družstiev a štátnych subjektov na poľnohospodárskej pôde SR o 2,97 %, resp. o 1,18 %. Z úbytku pôdy družstevných a štátnych podnikov vyše polovicu (2,15 %) prevzali obchodné spoločnosti, zvyšok SHR a drobní užívatelia poľnohospodárskej pôdy.

Zastúpenie podnikov z počtu SHR je nízke, iba 46 % pôdy SHR obrábajú podniky s výmerou na 100 ha.

Oproti roku 1997 došlo za posledné roky v rámci poľnohospodárskych družstiev k zníženiu ziskových podnikov z 53,4 % (1997) na 44,2 % (1998) a na 36 % (1999). U obchodných spoločností zo 71,6 % na 66,7 % a na 52,9 %. U SHR zo 75,7 % na 71,4% a na 60 %. V prvom polroku 2000 z celkového počtu podnikov hospodárenie so ziskom ukončilo iba 26 %. Určité zlepšenie hospodárskeho výsledku zaznamenali obidve rozhodujúce právne formy podnikania a to poľnohospodárske družstvá a obchodné spoločnosti za tretí štvrt'rok, kde sa zvýšil podiel ziskových podnikov. Z celkového počtu podnikov hospodárenie so ziskom ukončilo 51,41 %. Vyššie percento ziskových podnikov dosiahli obchodné spoločnosti (61,05 %).

Dosiahnuté finančné ukazovatele sú uvedené v tabuľke 2.

Finančné ukazovatele u organizačno-právnych formách podnikania

Tabuľka 2

Ukazovateľ	Poľnohospod. výroba		Poľnohospod. družstvo		Obchodné spoločnosti		SHR	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999	1998	1999
Rentabilita CK v %	-1,51	-1,80	-1,86	-2,11	-0,49	-0,88	2,95	3,89
Rentabilita VK v %	-2,58	-2,85	-2,81	-3,00	-1,33	-2,17	3,65	4,76
Doba inkasa krátkodobých pohľadávok v dňoch	91	88	92	90	88	82	76	84
Doba splatnosti krátkod. záväzkov v dňoch	126	120	111	105	151	147	66	59
Celková likvidita koef.	2,08	2,22	2,60	2,77	1,44	1,49	3,03	3,20
Celková zadlženosť majetku v %	40,28	35,94	32,89	28,96	61,82	57,77	22,52	18,28
Úverová zadlženosť majetku v %	10,30	7,93	8,55	6,74	15,28	11,53	6,59	4,40

Zdroj: Informačné listy CD MP SR, VÚEPP Bratislava

Legenda: CK = Celkový kapitál; VK = Vlastný kapitál

Z tabuľky 2 vyplýva, že sa prehĺbila záporná rentabilita celkového i vlastného kapitálu. Pozitívnu tendenciu dosiahli SHR. Zvýšením finančného majetku sa zlepšila celková likvidita vo všetkých právnych formách, skrátila sa doba splatnosti krátkodobých záväzkov a inkasa pohľadávok (okrem SHR) a znížila sa aj úverová zadlženosť majetku.

2. Vývoj právnych foriem podnikateľskej činnosti a úlohy agrárneho manažmentu

Prebiehajúce zmeny, ktoré sa v agrosektore realizovali, majú iba dočasný charakter. Agrárny manažment sa musí prispôbiť európskym štruktúram, ktoré akceptujú podnikateľské právne normy zodpovedajúce zásadám trhového hospodárenia, kvalitatívnym požiadavkám na potravinárske produkty a na trvalo udržateľnému rozvoju agrosektora.

Charakteristickým trendom pri realizácii prechodných podnikateľských štruktúr bude vertikálna integrácia podnikateľských subjektov, ktorá bude smerovať k diverzifikácii výroby a k finalizácii produktov.

V tomto smere vznikajú nové možnosti pre poľnohospodárske družstvá nového typu. Jedná sa o vytvorenie trojfunkčného nákupno-výrobného družstva. Spojením poľnohospodárskych družstiev, ale i obchodných spoločností vznikajú predpoklady pre zapojenie tejto podnikateľskej formy do veľkých obchodných reťazcov vrátane zahranično-obchodných.

To znamená, že do popredia sa dostáva agrokombinatná forma podnikania na pôde a je možné predpokladať, že do roku 2005 sa celkový počet poľnohospodárskych subjektov zníži a dominantnými výrobcami na trhu potravín budú veľké a stredné podniky.

Medzi ďalšie charakteristické črty v rámci prechodnej podnikateľskej štruktúry je možné počítať so zmenou v početnom zastúpení organizačno-právnych formách podnikania. Napriek klesajúcim tendenciám si dominantné postavenie bude naďalej udržiavať družstevná forma podnikania, v tejto forme podnikania je potrebné doriešiť legislatívne neusporiadanie vlastníckych vzťahov k pôde a majetku, legislatívu vo vzťahu medzi vlastníckymi a manažérskymi

družstva a taktiež nie je doriešená problematika podielníckych listov (cenných papierov), t.j. vlastnícke vzťahy je potrebné zrealizovať.

Pomerne väčší význam než doposiaľ nadobudne forma jedného majiteľa podniku. V tejto súvislosti sa očakáva nárast počtu obecných podnikov a subjektov miestneho hospodárenia. Tieto formy podnikania budú smerovať k aktivovaniu ekonomického zhodnocovania prírodných a miestnych zdrojov v pôsobnosti komunálnej správy.

Určité zmeny nastanú aj u štátnych podnikov, predpokladá sa, že oživenie štátnych podnikov na báze nefunkčných subjektov a bývalých štátnych majetkov v horších výrobné-ekonomických podmienkach sa zvýši zamestnanosť vidieckeho obyvateľstva a znížia sa požiadavky na podporné prostriedky zo štátneho rozpočtu.

V sektoroch služieb a potravinárskeho priemyslu budú v budúcnosti prevládať obchodné spoločnosti.

V predstupovom období sa budú zvyšovať nároky na podnikových manažérov a cieľom dosiahnuť lepšie komunikačné a jazykové skúsenosti a rozvinúť manažérsko-podnikateľské schopnosti.

3. Súčasné trendy agrárneho manažmentu z aspektov na trvalo udržateľného rozvoja poľnohospodárstva

Cieľom trvalo udržateľného rozvoja každého podnikovo-agrárneho manažmentu je zachovať a udržiavať dlhodobú účinnosť prírodných zdrojov výroby potravín pre súčasnú a budúcu generáciu.

Jedná sa o racionálne využívanie prírodného bohatstva vody, pôdy, rastlín, zvierat a predovšetkým ľudského faktora, ktorý má dominantné postavenie v tomto procese.

Výsledky prieskumov z uvedených aspektov jednoznačne naznačujú, že najväčšou mierou na činnosť podnikateľských subjektov v tomto smere pôsobí podnikový manažment a ekonomické zdroje.

Rozvoj poľnohospodárskej výroby na Slovensku bude spojený so zmenami vo využívaní poľnohospodárskej pôdy.

Dôležitým faktorom vývoja rastlinnej produkcie budú parametre jej intenzity. Ich rast môže zásadne ovplyvniť rentabilitu pestovaných plodín a ich konkurenčnú schopnosť. Je možné predpokladať na základe súčasných výsledkov, že výroba obilnín, olejnín, strukovín, zemiakov, ovocia, zeleniny a hrozna bude naďalej sa zvyšovať, produkcia cukrovej repy však bude pravdepodobne stagnovať. Parametre rastu budú pri jednotlivých plodinách rozdielne, a to tak z hľadiska tempa zmeny pestovateľských plôch, ako aj tempa rastu hektárových úrod.

V živočíšnej výrobe, ktorá je v zásade organicky prepojená s rastlinnou produkciou, dosahuje v súčasnosti vo väčšej miere ako rastlinná výroba nepriaznivú rentabilitu produktov, čo je výsledkom nízkej úžitkovosti. Očakáva sa, že rast úžitkovosti hospodárskych zvierat bude podporovaný komoditnými programami vo väzbe na intenzívne, resp. extenzívne zameranie (v závislosti od cieľov podpory).

Diferenčný efekt vykazovaný v podnikateľských subjektoch orientovaných na chov hospodárskych zvierat sa v súčasnosti negatívne prejavuje v celkovej disparite, v nedostatočných zdrojoch financovania, v celkovej zadlženosti a úverovej zaťažnosti podnikov.

Snaha o trvalo udržateľný rozvoj živočíšnej výroby bude závislý od vonkajšieho makroekonomického prostredia a vnútorných podnikových determinantov.

Dostať odvetvia chovu hospodárskych zvierat do rovnovážneho stavu môže len ľudský faktor a to schopný agrárny manažment, účinne zainteresovaný na výsledkoch podnikateľských subjektov.

Prvoradú pozornosť podnikoví manažéri musia venovať ekonomickej rovnováhe a zabezpečeniu dostatočných zdrojov, vrátane kvalitného plemenárskeho stáda, pretože zvýšenie produkčno-reprodukčných parametrov u všetkých druhov a kategórii hospodárskych zvierat, zákonite vedie k vyšším výnosom a k trvalo udržateľnému rozvoju živočíšnej výroby.

K tomuto účelu, vrátane cien a nákladov je potrebné zamerať strategické prístupy podnikových manažérov, prispôsobiť výrobné štruktúry, podnikové stratégie a opatrenia na realizáciu a to v plánovacej, organizačnej a v personálnej oblasti.

Mimoriadnu pozornosť od vedúcich manažérov si požaduje orientácia s ekologickými hľadiskami poľnohospodárskej výroby aj na Slovensku. Pretože problémy produkcie na pôde vo vzťahu k ekologickej optimalizácii krajiny sa však prejavili ako vážny problém, ktorý nemôže ani SR obísť a preto je aj aktuálnym problémom ďalšieho obdobia.

Európsky model multifunkčného poľnohospodárstva, ako to poznáme napríklad zo susedného Rakúska, spočíva vo výborne udržateľnej poľnohospodárskej krajine a vidieckom osídlení, v nízkom prepojení s prírodou, ktoré sú prítlačivé aj pre agroturistiku. Slovensko má na to potrebné podmienky v určitých regiónoch a je to ďalší so strategických zámerov, ktorý najmä manažéri hospodáriaci v podhorských a horských oblastiach by mali akceptovať.

Diskusia

Podobné závery a strategické trendy uvádzajú Gozora, V. (1), Serenčేశ, P. (3) a pracovníci VÚEPP v Bratislave, ktorí zdôrazňujú, že osobitnú pozornosť si zasluhuje vertikálna integrácia s následným vznikom kontinuálnych foriem podnikania, ktoré umožňujú priamu účasť prvovýrobcov a spracovateľov na speňažovaní potravín.

Uplatňovanie integračných a kooperačných trendov v agrárnom manažmente podľa uvedených autorov bezprostredne ovplyvňuje podnikateľské štruktúry a podmieňuje globalizačné tendencie vo výrobe potravín. Dané štruktúrne a procesné zmeny pomáhajú riešiť nerovnovážne stavy v agropotravinárskom sektore a prispôsobujú agrárny manažment požiadavkám EÚ.

Z analýz celého radu autorov vyplýva, že poľnohospodársko-politické prístupy a opatrenia vlády SR zaostávajú za obdobnými prístupmi a opatreniami členských štátov EÚ a to predovšetkým v ponuke programov (program zmierňovania rizík podnikania na pôde, rizikový fond, fond odškodnenia, dlhodobý prenájom pôdneho fondu), inštitúciách zabezpečujúcich realizáciu poľnohospodárskej politiky (počet a štruktúra pracovníkov) a v objeme disponibilných finančných prostriedkov (úroveň podpory poľnohospodárstva, nízka úroveň hodnoty pracovnej sily a vybavenia pracovníkov technickými prostriedkami).

Záver

Súčasný trendy agrárneho manažmentu v Slovenskej republike smerujú k vytvoreniu podmienok pre vstup do Európskej únie, čo je v kontexte a snahou o trvalo udržateľný rozvoj poľnohospodárskej krajiny. Reštrukturalizácia poľnohospodárskej výroby v jednotlivých odvetviach a regiónoch nevyhnutne povedie aj k legislatívnym a sociálnym zmenám. Štruktúrne zmeny poľnohospodárskej výroby priamo budú súvisieť so zmenami v produkcii rastlinných a živočíšnych komodít, otázkou stupňa potravinovej istoty v poľnohospodárskych produktoch a počtom a kvalifikáciou jej pracovníkov ako celku, ale tieto zmeny ešte výraznejšie sa prejavujú v regionálnej štruktúre slovenského poľnohospodárstva.

Literatúra

1. **GOZORA, Vladimír:** Prispôsobovanie podnikateľskej štruktúry, PPK európskym agrárnym štruktúram. In: Zborník vedeckých prác, MVD – 2001, Manažment a marketing trvalo udržateľného rozvoja FEM, PIVC, SPU Nitra, SPPK Bratislava, 2001, s. 29-35, ISBN 80-7137-866-6
2. **KONCOŠ, Pavel:** Pôdohospodárstvo na prahu 21.storočia. In: Informačná príloha MP SR Bratislava, BESEDA, roľnícke noviny 11.10.2000
3. **SERENČĚŠ, Peter:** Postavenie a úlohy PPK pri vstupe do tretieho tisícročia SR. Zborník – Medzinárodný vedecký seminár, K aktuálnym otázkam v PPK pri vstupe do tretieho tisícročia. Katedra práva, FEM SPU Nitra, MP SR, SPPK, Zväz poľnohospodárskych družstiev SR Bratislava, 2001, s. 11-20. ISBN 80-7137-878-x
4. Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v SR 2000. (Zelená správa) MP SR Bratislava, s. 299, ISBN 80-88992-12-5

Kontaktná adresa:

prof.Ing. Jozef Hudák, PhD. Katedra manažmentu a marketingu FEM SPU, Tr.A.Hlinku 2, 949 76 Nitra, tel. 037/6508 166